

Αντόνιο Γκράμσι: Ένα μυαλό που «δουλεύει» ακόμα

07

(του Μαρξ) – Ο Γκράμσι και το 1917

συλλήψεις. Η απεργία συνέχισε και την επομένη, χωρίς όμως οδοφράγματα. Στη συνέχεια συνελήφθησαν καμιά εικοσαριά σοσιαλιστές ηγέτες και έτσι έληξε η αυθόρμητη εξέγερση.

Η *Grido del Popolo* δεν κυκλοφόρησε τις μέρες εκείνες. Θα ξανακυκλοφορήσει την 1η Σεπτεμβρίου, αυτή τη φορά υπό τη διεύθυνση του Γκράμσι, σε αντικατάσταση της σοσιαλιστικής Μαρία Τζιούντισε που είχε συλληφθεί. Η κρατική λογοκρισία, ωστόσο, δεν επέτρεπε να δημοσιευτεί τίποτε σχετικό με την εξέγερση. Όμως ο Γκράμσι άδραξε την ευκαιρία να κάνει μια μικρή αναφορά στον Λένιν: «μπορεί ο Κερένσκι να αντιπροσωπεύει το ιστορικό πεπρωμένο, αλλά ο Λένιν είναι η σοσιαλιστική προοπτική. Και 'μεις είμαστε με όλη μας την ψυχή, στο πλευρό του». Έκανε εδώ αναφορά στις μέρες του Ιούλη στη Ρωσία και στην καταδίωξη των μπολσεβίκων που τις ακολούθησε, αναγκάζοντας συν τοις άλλοις τον Λένιν να καταφύγει στη Φινλανδία.

Λίγες μέρες μετά, στις 15 Σεπτεμβρίου, όταν ο στρατός με επικεφαλής τον στρατηγό Λαβρ Κορνίλωφ βιάδιζε κατά της Πετρούπολης για να επαναφέρει την τάξη ενάντια στην επανάσταση, ο Γκράμσι ακόμη μια φορά αναφέρεται στην «επανάσταση που έγινε στις συνειδήσεις». Και στις 29 του Σεπτεμβρίου ο Λένιν χαρακτηρίζεται σαν «αγκιτάτορας των συνειδήσεων, αφυπνιστής των κοιμωμένων ψυχών». Ακόμη δεν μπορούσε κανείς να εμπιστευθεί απόλυτα τις ειδήσεις που έφθαναν στην Ιταλία, και περνούσαν από το φίλτρο των μεταφράσεων του Τζούνιορ στο *Avanti!* Τότε ο Γκράμσι χαρακτηρίζει τον Βίκτορ Τσερνόφ των Σοσιαλεπαναστατών, σαν «τον άνθρωπο που εφαρμόζει ένα συ-

γκεκριμένο πρόγραμμα, ένα πρόγραμμα ολοκληρωτικά σοσιαλιστικό, που δεν αποδέχεται συμμαχίες, και που δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό από τους αστούς επειδή ανατρέπει την αρχή της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, επειδή ξεκινά επιτέλους τη σοσιαλιστική επανάσταση».

Στο μεταξύ συνεχίζεται η πολιτική κρίση στην Ιταλία. Μετά την ήττα του ιταλικού στρατού στη μάχη του Καπορέττο στις 12 Νοέμβρη, η σοσιαλιστική κοινοβουλευτική ομάδα με επικεφαλής τον Φιλίππο Τουράτι και τον Κλάουντιο Τρέβες, υιοθετεί μια καθαρά εθνικιστική θέση και υποστηρίζει την υπεράσπιση του «έθνους», κρατώντας αποστάσεις από την «φιλο-ουδετερότητα» των προηγούμενων ετών. Στις σελίδες του περιοδικού *Critica Sociale* (Κοινωνική Κριτική), ο Τουράτι και ο Τρέβες δημοσιεύουν άρθρο στο οποίο τονίζεται ότι, σε αυτή την κρίσιμη ώρα, το προλεταριάτο πρέπει να υπερασπιστεί την πατρίδα.

Η Ανένδοτη Επαναστατική Φράξια του κόμματος, από τη μεριά της, οργανώνεται για να αντιμετωπίσει την καινούρια κατάσταση. Τον Νοέμβρη, οι αρχηγοί της συγκαλούν μυστική συνάντηση στη Φλωρεντία για να συζητήσουν τον μελλοντικό προσανατολισμό του κόμματος. Ο Γκράμσι, που αποκτούσε σταδιακά σημαίνουσα θέση στη σοσιαλιστική ομάδα του Τορίνο, συμμετέχει στη συνάντηση σαν εκπρόσωπος της. Εκεί συμφωνεί με όσους, σαν τον Αμαντέο Μπορντιγκά, θεωρούν απαραίτητη τη στρατευμένη δράση, όταν ο Σερράτι και άλλοι τάσσονται υπέρ της διατήρησης της προηγούμενης ουδετερόφιλης τακτικής. Η συνάντηση ολοκληρώνεται επανειληπτικά βιώνοντας τον προλεταριακό διεθνισμό και την αντίθεση στον πόλεμο,

χωρίς όμως καμία πρακτική οδηγία για την παραπέρα πορεία.

Η ιστορική συγκυρία απαιτεί δράση

Ο Γκράμσι, ερμηνεύοντας τα γεγονότα του Αυγούστου στο Τορίνο, υπό το φως της Ρωσικής Επανάστασης, επιστρέφει από τη συνάντηση πεισμένος πως η ιστορική συγκυρία απαιτεί δράση. Ωθούμενος από αυτή την αισιοδοξία και στον απόηχο της κατάληψης της εξουσίας από τους μπολσεβίκους στη Ρωσία, γράφει τον Δεκέμβρη το άρθρο: «Η επανάσταση ενάντια στο *Κεφάλαιο*», όπου τονίζει: «Η επανάσταση των μπολσεβίκων μολιάστηκε οριστικά στην γενική επανάσταση του ρώσικου λαού».

Εμποδίζοντας το βάλτωμα της επανάστασης, οι επαναστάτες του Λένιν κατάκτησαν την εξουσία και είναι σε θέση να ασκήσουν τη «δικτατορία τους» και να επεξεργαστούν «τις σοσιαλιστικές μορφές που σ' αυτές η επανάσταση θα πρέπει επιτέλους να κλίνει για να συνεχίσει να εξελίσσεται αρμονικά». Στα 1917 ο Γκράμσι δεν είχε στη διάθεση του μια ξεκάθαρη ανάλυση των πολιτικών διαφορών στους κόλπους των ρώσων επαναστατών. Και πάνω απ' όλα, πυρήνας των απόψεων του για τη σοσιαλιστική επανάσταση ήταν η αναγκαιότητα – αυτή – να αποτελέσει ένα συνεχές κίνημα «χωρίς μεγάλες αναταράξεις».

Με την εγγενή και ακαταμάχητη πολιτιστική της δύναμη, η επανάσταση των μπολσεβίκων «υλοποιήθηκε με Ιδεολογίες παρά με γεγονότα». Για τον λόγο αυτό, η επανάσταση δεν ακολουθούσε κατά γράμμα το κείμενο του Μαρξ. Στη Ρωσία, συνεχίζει ο Γκράμσι, το «*Κεφάλαιο*» ήταν «το βιβλίο των αστών περισσότερο από ότι των προλετάρων». Ο Γκράμσι αναφέρεται στον *Πρόλογο* του 1867, όπου ο Μαρξ τονίζει πως τα περισσότερο ανεπτυγμένα καπιταλιστικά έθνη δείχνουν στα λιγότερο ανεπτυγμένα το «δρόμο», τα φυσικά στάδια της προόδου, τα οποία δεν μπορεί να παραληφθούν.

Στη βάση του κειμένου αυτού, οι μενσεβίκοι είχαν ερμηνεύσει την κοινωνική ανάπτυξη της Ρωσίας με τρόπο που επιβεβαίωνε την αναγκαιότητα διαμόρφωσης μιας αστικής τάξης και μιας πλήρως ανεπτυγμένης βιομηχανικής κοινωνίας, σαν προϋπόθεση για την έλευση του σοσιαλισμού. Όμως οι επαναστάτες καθοδηγούμενοι από τον Λένιν, σύμφωνα με τον Γκράμσι, «δεν είναι μαρξιστές» με τη στενή έννοια του όρου: πράγμα που σημαίνει πως ενώ

δεν αρνούνται την «αυθεντική σκέψη» του Μαρξ, ωστόσο «αρνούνται ορισμένα σημεία του *Κεφαλαίου*» και δεν θέλουν να το υιοθετήσουν σαν «μια εξωτερική διδασκαλία, δογματικών και ασυζητήτων διαπιστώσεων».

Για τον Γκράμσι, οι προβλέψεις του Μαρξ για την ανάπτυξη του καπιταλισμού που περιέχονται στο *Κεφάλαιο*, ισχύουν υπό κανονικές συνθήκες ανάπτυξης, όπου η συγκρότηση μιας «συλλογικής, κοινωνικής βούλησης» επαληθεύεται μέσα από μια «σειρά ταξικών εμπειριών». Όμως ο πόλεμος, επιτάχυνε απρόβλεπτα αυτή τη διαδικασία, και μέσα σε τρία χρόνια οι Ρώσοι εργαζόμενοι βίωσαν συμπυκνωμένα μια σειρά εμπειριών: «Ο λιμός πλησίαζε, η πείνα, ο θάνατος από πείνα μπορούσε να καταβάλει τους πάντες, να συντρίψει μ' ένα χτύπημα δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους. Οι θελήσεις τέθηκαν σε ομοφωνία, μηχανικά πρώτα, δραστήρια, πνευματικά μετά την πρώτη επανάσταση».

Η «νέα συνείδηση»

Η συγκρότηση αυτής της συλλογικής λαϊκής βούλησης ευνοήθηκε από τη σοσιαλιστική προπαγάνδα. Αυτή έδωσε τη δυνατότητα στους Ρώσους εργαζόμενους, σε έκτακτες συνθήκες, να ζήσουν όλη την ιστορία του προλεταριάτου σε μια στιγμή. Οι εργαζόμενοι αναγνώρισαν τις προσπάθειες των προγόνων τους να χειραφετηθούν «ιδεολογικά από τούς δεσμούς της δουλικότητας που το καθιστούσαν ασήμαντο, για να γίνει νέα συνείδηση, σημερινή μαρτυρία ενός επερχόμενου κόσμου». Εξάλλου φτάνοντας στη συνείδηση αυτή, μια στιγμή όπου ο διεθνής καπιταλισμός είχε φτάσει σε πλήρη ανάπτυξη σε χώρες σαν την Αγγλία, το ρωσικό προλεταριάτο μπορούσε γρήγορα να φτάσει σε οικονομική ωρίμανση, απαραίτητη προϋπόθεση για τον κολεκτιβισμό.

Αν και το 1917 δεν γνώριζε ολοκληρωμένα τις απόψεις των μπολσεβίκων, ο νεαρός συντάκτης της *Grido del Popolo* (*Φωνή του λαού*), ταλαντευόταν φυσικά πολύ κοντά στη θέση του Τρότσκι για τη «διαρκή επανάσταση». Ο Γκράμσι είδε στον Λένιν και στους μπολσεβίκους την ενσάρκωση ενός προγράμματος ανανέωσης μιας συνεχούς επανάστασης. Μια επανάσταση που αυτός επιθυμούσε να υλοποιηθεί και στην Ιταλία.

Είκοσι χρόνια αργότερα, ο Γκράμσι πεθαίνει φυλακισμένος από τον ιταλικό φασισμό. Μια αναδρομική ματιά θα

✓ Ο Γκράμσι προωθεί μια θεωρία της πολιτικής όπου δεν διαχωρίζεται η δύναμη από τη συναίνεση, και το κράτος αντιμετωπίζεται σαν το ιστορικό αποτέλεσμα δυνάμεων που ενεργούν συνδυαστικά στο εσωτερικό διαδικασιών που σπάνια δημιουργούν συνθήκες ευνοϊκές για τα υποτελή κοινωνικά στρώματα. Γράφει για την αναγκαιότητα να δοθεί μάχη σε όλα τα πεδία της ύπαρξης, και για τους κινδύνους μιας ηγεμονικής συμφιλίωσης και μιας πολιτικής «μετάλλας»

συνέχεια στη σελ. 24